

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת דברים תשע"ו
(נכתב ונערך על פי שיחות משנים קודמות)
חיים בלי תורה - כמיתה הם חשובים

רבינו, ולא יקרה כלום. נשמע מפי השופט. נלך לשיעור של שר מאה, או שר חמישים, או שר עשרה. אפשר להסתדר. ואולי אף עדיף שיתמנו עלינו דינים חדשים. כי את משה רבינו אי אפשר לשחד בדין, ואת הדיינים החדשים - אולי כן... (רש"י דברים א, יד). זוהי אפוא התוכחה לישראל במה שאמרו "טוב הדבר אשר דברת לעשות", שהסכימו להתנתק ממשה רבינו.

תחילת ספר דברים - תוכחה לבני גד ובני ראובן על החלטתם להתיישב בעבר הירדן

אבל חוץ מזה שיש בפרשה זו תוכחה לכלל ישראל, יתכן שיש כאן גם תוכחה פרטית ומיוחדת לבני גד ולבני ראובן. בני גד ובני ראובן הרי ביקשו ממשה רבינו לשבת בעבר הירדן, ומשה הסכים לכך (בתנאים ידועים). אבל למעשה, לבו של משה אינו שלם עם הדבר הזה. אמנם בקשתם של בני גד ובני ראובן נבעה משקולים רוחניים, כפי שהסביר באריכות מו"ר הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 255-7), שרצו לגדל בהמות משובחות לקרבנות ולספקן לאחיהם שבעבר הירדן המערבי, [שהרי לעבודת המקדש יש צורך בבהמות רבות, והמקום המתאים ביותר לגידולן הוא בעבר הירדן, שהוא "מקום מקנה" (במדבר לב א)], ויש עוד שיקול שמשה רבינו מגלה לנו בפרשת 'וזאת הברכה' - "ויבא ראשית לו (ראה גד ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג, שהיא ראשית כיבוש הארץ), פי שם חלקת מחלק ספון (כי ידע ששם תהיה חלקת השדה שבה יקבר המחוקק, הוא משה רבינו)" (דברים לג, כא ורש"י שם) - אבל בסופו של חשבון, כל זה אינו שקול כנגד ישיבת ארץ ישראל. לכן, גם לאחר שהסכים משה לבקשתם של בני גד ובני ראובן, הוא עדין מנסה לשכנע אותם להתיישב יחד עם כל השבטים בעבר הירדן המערבי, כפי שנראה להלן. אם נתבונן בדבריו של משה מתחילת ספר דברים ועד פרשת "אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן" (שם ד, מא), קשה לכאורה להבין את סדר הפרשיות שם. דברים יסודיים כמו עשרת הדברות וחטא העגל אינם מופיעים שם (עשרת הדברות מופיעות רק אח"כ, בפרשת 'ואתחנן', וחטא העגל מופיע רק בפרשת 'עקב'), ומה כן מופיע? - עניינים אחרים, שהמכנה המשותף להם הוא - תוכחה לבני גד וראובן, שאינם רוצים להכנס לארץ ישראל.

משה מתחיל עם זה, ש"ה' אלקינו דבר אלינו בחרב לאמר... פנו וסעו לקכם, ובאו... ורשו את הארץ" (שם, ו-ח). כמובן שזוהי פניה מרומזת אל בני גד ובני ראובן, מדוע אינם הולכים לארץ ישראל.

אחר כך מופיע ענין מינוי השופטים. וכפי שהסברנו, הטענה כאן אל כלל ישראל היתה, למה לא אמרו למשה

אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד

משה אומר לישראל: "ואמר אלקים בעת ההוא¹ לאמר, לא אוכל לבדי שא את אתכם... הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם, ואשימם בראשיכם" (דברים א, ט-ג). זוהי בעצם העצה שנתן יתרו למשה, כפי שמסופר בפרשת יתרו (שמות יח, יג-כז), ומשה מנסה כעת ליישמה². ומה אומרים על כך ישראל? - "ותענו אתי ותאמרו: טוב הדבר אשר דברת לעשות" (דברים א, יד). הם מקבלים את ההצעה.

והנה, דברים אלו נאמרים במסגרת התוכחה שמוכיח משה את ישראל לפני מותו (עי' רש"י שם, א). וקשה לכאורה: מהי התוכחה כאן? הרי הכל טוב ויפה! משה רבינו מציע הצעה, וישראל מקבלים אותה! מה לא בסדר כאן? הלואי שכל דבר שמשה אמר היו מקיימים!

אומר רש"י: ישראל לא היו צריכים להצעתו של משה! היה להם להשיב: "רבינו משה! ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך"? (עי' רש"י שם, יד) אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד! אמנם משה אומר שהוא לא מסוגל לשפוט את העם לבדו, אבל אעפ"כ יש טענה על ישראל. היה עליהם לפחות להצטרף על כך שלא יוכלו לשמוע את דבר ה' ישירות מפי משה. היו צריכים לומר: "אוי, כמה חבל! אבל מה אפשר לעשות? בלי תורה ברירה נלמד מפי השרים". אבל ישראל לא אומרים כך. הם אומרים: "טוב הדבר אשר דברת לעשות", ובנוסף לכך, עוד מזרזים את משה שישלים במהירות את מינוי השרים (רש"י שם). גם אם על עצם קבלת הצעתו של משה לא היתה עליהם תביעה, כיון שמשה לא מסוגל לעמוד בעומס, אבל הלב היה צריך לכאוב על כך שלא ניתן ללמוד ממשה באופן ישיר.

הרי הדין ברצח בשגגה, שחייב לוותר על כל מה שיש לו. על אשתו, על ילדיו, על אדמתו, מוכרח לעזוב את הכל ולגלות לעיר מקלט. אבל על דבר אחד הוא לא חייב לוותר - על תלמוד תורה מרבו! התורה הרי מצוה: "ונס אל אחת מן הערים האלו, ורחקו! התורה הרי מצוה: "ונס אל אחת מן הערים האלו, ורחקו! (דברים ד, מב). מה פירוש "רחקו"? - "עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" (מכות י, א). יש לדאוג לרוצח שיוכל לחיות. ולכן, "תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו" (שם). כי "חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין"³ (רמב"ם הלכ' רוצח ושמירת הנפש פ"ז ה"א), ולכן חייבים לאפשר לרוצח להמשיך וללמוד תורה באותה איכות כמו שהיתה לו עד עכשיו, וזה אפשרי רק ע"י שמגלין רבו עמו. בלי זה - אין כאן קיום של "רחקו", למרות שישנם בעיר המקלט מלמדי תורה אחרים.

כך היו ישראל צריכים להרגיש לגבי משה רבינו. "מה פירוש שנלמד מפי השופטים? זה לא אותו דבר"! אבל ישראל לא מרגישים כך. מוכנים לוותר על לימוד ישיר ממשה

ערים בעבר הירדן לערי מקלט.⁸

מיד אחר כך נאמר: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל" (שם, מד). מה פירוש "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל"? וכי עד כאן לא היו הדברים מכוונים אל בני ישראל?! היה מספיק א"כ לומר, "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל". אלא שעד עכשיו הדברים היו מכוונים במיוחד לבני גד ולבני ראובן, ומעתה הדברים מכוונים אל כל ישראל בשווה. עשרת הדברות ושאר הדברים.

הדברים שאמרנו (שמשה התכוין בדבריו לומר תוכחה פרטית ומיוחדת לבני גד ולבני ראובן, חוץ מן התוכחה הכללית אל כל ישראל) מרומזים ברש"י. על הפסוק שמופיע בסוף פרשתנו, "וְאֵצְוָה אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר, ה' אֱלֹהֵיכֶם נִתַּן לְכֶם אֶת הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ, חֲלוּצִים תֵּעָבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חֵיל" (שם ג, יח), אומר רש"י: "לבני ראובן וגד היה מדבר", (שהם אלו שהתחייבו לעבור חלוצים לפני אחיהם בכיבוש הארץ). הרי, שכל הפרשה כולה, למרות שנאמרה אל כל ישראל, נאמרה גם באופן פרטי אל בני גד ובני ראובן, בניסיון להשפיע עליהם לשבת בארץ ישראל ולא בעבר הירדן.

"בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם"

כפי שהזכרנו, משה מזכיר בתוכחתו את פרשת שילוח המרגלים. נתמקד בענין זה, כי הוא ממש מעניני דיומא, וקשור לימים שאנו עומדים בהם - ימי האבל על חורבן בית מקדשנו.

משה מספר: "וְלֹא אָבִיתֶם לְעֹלָת, וְתִמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם... וְתִאֲמְרוּ... אָנָּה אֲנַחְנוּ עֲלֵימ, אֲחִינוּ הַמָּסוּ אֶת לִבְבָנוּ לֵאמֹר: עַם גָּדוֹל וְרַם מִמֶּנּוּ, עָרִים גְּדֹלוֹת וּבְצֻרוֹת בְּשָׁמַיִם, וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם". משה מנסה להסביר, שאין מה לפחד: "וְאָמַר אֲלֵכֶם, לֹא תַעֲרָצוּן וְלֹא תִירָאוּן מֵהֶם. ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלֵךְ לִפְנֵיכֶם, הוּא יִלְחֶם לְכֶם, כִּי כָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם". הרי לא רק את הענקים והערים הבצורות ראייתם בעיניכם, אלא גם את זה ראייתם בעיניכם, לפני קצת יותר משנה ורבע [מֵאֵז מַכַּת בְּכוֹרוֹת, עַד לַיִל תִּשְׁעָה בָּאֵב, שֶׁאֵז שָׁבוּ הַמִּרְגְּלִים], את עשר מכות מצרים המופלאות, את הריגת כל בכורי מצרים ברגע אחד, ואת קריעת ים וטביעת פרעה וחילו בים. ומי שעשה את זה, ודאי יוכל להתגבר גם על ענקים וערים בצורות.

אבל ישראל לא משתכנעים. מה יש להם לומר כנגד הדברים ההגיוניים של משה רבינו? - טענה מבהילה: "וְתִרְגְּנוּ בְּאֵלֵיכֶם וְתִאֲמְרוּ: בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לָתֵת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ!" (שם א, כז). אמנם השתכנענו שהקב"ה יכול להתגבר על הכנעני והאמורי, אבל יש כאן בעיה אחרת. הבעיה היא, שה' לא רוצה. כל רצונו וכונתו הוא, "לָתֵת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ"!

איזה הגיון יש בטענה הזאת? קשה מאד להבין, איך דור דעה אומר דברי שטות כאלו. הרי הקב"ה עשה להם כל כך הרבה טובות! גאל אותם משעבוד מצרים! קרע להם את הים! נלחם להם בעמלק! הוריד להם מן ככל בוקר! וְלִשְׁבֹּת - לחם משנה! נגלה אליהם בהר סיני, במראָה שלא היה עם

"רצונו ללמוד ממך! אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד"! אבל חוץ מזה הרי יש בדברים אלו גם תוכחה מיוחדת לבני גד ובני ראובן: הרי מרכז התורה הוא במקדש, שבו יושבת הסנהדרין, שמהם יוצאת תורה והוראה לישראל. ובעבר הירדן היה ידוע שלא יבנה המקדש (עי' רמב"ן במדבר כא, כא). ממילא, אם ישבו בעבר הירדן, יהיו רחוקים ממרכז התורה, ויצטרכו לשמוע את הדברים מתלמידים ומתלמידי תלמידים. לא יהיה להם אותו לימוד שהיה יכול להיות להם אם היו יושבים בעבר הירדן המערבי, קרוב יותר למקדש ולסנהדרין.⁴

אחר כך מתאר משה את שילוח המרגלים (דברים א, יט-מה). התוכחה כאן לבני גד ובני ראובן היא ברורה. הרי בזה הוא חושד אותם: "לְמָה תִּנְוֹאוּן אֶת לִבְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'. פֶּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשִׁלְחֵי אֲתָם מִקְדָּשׁ בְּרַנֵּעַ לְרִאוֹת אֶת הָאָרֶץ... וְהִנֵּה קִמַּתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם, תְּרַבּוֹת אֲנָשִׁים חֲטָאִים"... (במדבר לב, ז-ד).

אחר כך מספר משה, איך הקיפו ישראל את ארץ אדום ומואב ועמון, והזהירו ע"י ה' שלא להלחם בהם ושלא לכבוש את ארצם (דברים ב, א-נג). גם זה ענין שנוגע במיוחד לבני גד ובני ראובן, ולהחלטתם לשבת דוקא בעבר הירדן. כיון שבני גד ובני ראובן עתידים לשבת בעבר הירדן, בסמיכות לשלושת העמים הללו, צריך להזכיר להם שוב ולהזהירם, שאסור יהיה להם לכבוש את הארצות האלה. שלא "יבנו" על כך שיוכלו בעתיד לכבוש את הארצות הסמוכות להם ולהרחיב את נחלתם.

אחר כך מתאר משה את מלחמת סיחון ועוג (שם, כד - שם ג, כ), שהרי זאת הנחלה שקבלו לידיהם בני גד ובני ראובן.

אחר כך אומר משה רבינו, (וזוהי תוכחה חריפה מאד): "וְנִאֲתַתְּ נֶגֶן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר... אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה..." (שם, כג). למרות שאני נמצא כעת בעבר הירדן - הארץ שאתם, בני גד ובני ראובן, רוצים לשבת בה - אני אינני מסתפק בזה, אלא מתחנן אני לה' שיתן לי להכנס אל ארץ ישראל!⁵ תקט"ו תפילות (כמנין "וְאֶתְחַנֵּן") התפללת, לבטל את הגזרה שנגזרה עלי שלא להכנס לארץ (דב"ד יא, ט). ואתם, אם רק תרצו, יש באפשרותכם להכנס לארץ - ואתם מוותרים עליה מרצון!⁶...

אחרי שכל התוכחות אינן עוזרות, ובני גד וראובן אינם משנים את החלטתם, מזהיר אותם משה על איסור עבודה זרה (דברים ד, טז ואילך), כיון שהם במיוחד עתידים לשבת בסמיכות לעובדי עבודה זרה (עמון ומואב) ולהיות מושפעים מהם. [ובאמת כך קרה, שבני גד ובני ראובן גלו מנחלתם כבר בימי המלך יהוא (מל"ב י, לב-ג), לפני השבטים האחרים שגלו בשנים מאוחרות יותר. למה? מפני שהדבר שמשה חשש מפניו אכן קרה: בגלל המרחק ממרכזי התורה, ובגלל הקירבה לשכנים גוים, הושפעו בני גד ובני ראובן יותר מעובדי עבודה זרה, ולכן גלו לפני שאר השבטים].

לאחר מכן נאמר, "וְאֵת יְבִדִיל מֹשֶׁה שֶׁלֵּשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמֹשׁ" (דברים ד, מא). למה "וְאֵת"?⁷ כי עד כאן הוא מחכה, אולי יסכימו בני גד וראובן לשבת בארץ ישראל, ולא יהיה צורך להבדיל ערי מקלט בעבר הירדן. אך היות והם לא שומעים בקולו להכנס לארץ ישראל, הוא מבדיל להם שלוש

הרב לשומע מפי התלמיד, ושחיים במובנם האמיתי והמלא זה רק כשאדם נמצא צמוד לרבו, ולומד ממנו תורה. אמנם גם חופשת בין הזמנים היא בבחינת "עבד ליה מידי דתהוי ליה חיותא", כי צריך לנוח ולהתרענן לקראת זמן אלול הבא עלינו לטובה, אבל החיים האמיתיים - "יְחִי" - זה רק בישיבה! לא בין הזמנים! למרות שבודאי גם בין הזמנים פותחים איזה ספר ולומדים, אבל אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד. צריך לדעת שזו גלות, אבל בלי שמגלים את הרב איתכם. שהשאיפה תהיה לחזור מגלות בין הזמנים לישיבה, להמשיך ללמוד תורה, להמשיך לעלות מעלה מעלה בתורה.

כשמציעים לנו ללכת מהישיבה לחופשה, היינו צריכים להרגיש כאילו מציעים לנו למות למשך שלשה שבועות ואח"כ לחזור לחיות, כי חיי כל בעל חכמה כשהוא בלי הרב שלו - כמיתה הם חשובים. מה לעשות, כך הוא הסדר בישיבות, שאחרי תשעה באב - קו"ה יְחִיפו כח לקראת זמן אלול ועבודתו. הקיץ מתיש, וגם תורה מתשת כחו של אדם (סנה' כו, ב), אז צריך לצאת לחופשה. אבל לדעת שיוצאים ח"ו למות לזמן מה. החיים זה אח"כ, באלול, כשחוזרים ללמוד בישיבה, אלה הם החיים האמיתיים.

ובכל זאת, גם בין הזמנים, לא לשכוח את חובות השעה. להתחזק בתורה, להתחזק בתפילה, להתפלל בציבור עד כמה שאפשר¹⁶, להרבות בתפילה, ולהרבות באהבת הבריות. אם על שנאת חנם חרב בית שני (יומא ט, ב), צריך להרבות באהבת ישראל בימים האלה. וכבר הזכרנו בעבר, שלא רק על חורבן בית שני על מתאבלים היום, אלא גם על החורבן הראשון אנו מתאבלים, וגם את העבירות שהביאו לחורבן הראשון צריך עוד לתקן¹⁷. בית ראשון חרב על שלש עברות החמורות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים (שם), וא"כ גם אותם צריך לתקן. מה שייך אצלנו עבודה זרה? - כששוכחים שאין עוד מלבדו, חושבים שיש כוחות אחרים, יש חמאס, ויש אובמה, ויש או"ם, ויש כל מיני כוחות, זהו אבק של עבודה זרה. צריך לבטל את העבודה זרה הזו ביטול גמור. להתחזק באמונה שאין עוד מלבדו. ושפיכות דמים, כבר דיברנו בשבוע שעבר כמה צריך להזהר משפיכות דמים. ועריות גם, להזהר מאד מכל קירבה לנשים שלא ע"פ התורה. בע"ה לאגור כח לקראת אלול, שתהיה הכנה להכתב ולהחתם לחיים טובים ולשנה יותר טובה מהשנה הזאת, שיבוא כבר משיח בן דוד, ונזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

בעולם שראה כמותו! נתן להם תורה ומצוות! וכל זה נעשה, כדי "לְתַת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ"? ... קשה להבין איך אפשר לומר דברים כאלו⁹. אמנם רש"י מסביר, שמחשבתם של ישראל (שה' שונא אותם) נבעה מזה שהם שנאו את ה'¹⁰, כמשל הדיוט שאומר: "מה דבלבך על רחמך, מה דבלביה עלך" (רש"י דברים א, כז), אבל גם אחרי דבריו הקדושים, עדין קשה להבין: מה סברו ישראל? הרי אם כך היא האמת, שה' שונא אותם ורוצה להשמידם - למה עשה להם את כל הטובות האלו? היה יכול להשאיר אותם בְּמִצְרַיִם, והמצרים היו משמידים אותם בשמחה¹¹! קשה להבין, איך דור דעה נתפס למחשבה כל כך בלתי הגיונית.

התורה הרי מעידה על הדור ההוא, ש"אַתָּה הָרָאָתָּ לְדַעַת פִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים, אֵינִי עוֹד מְלַבְדּוֹ" (דברים ד, לה). "פְּתַח לִהֵם שְׁבַע רְקִיעִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי"¹² (רש"י שם). איננו מבינים איך קורעים את הרקיעים ואיך רואים שהוא יחיד, אבל כנראה הכוונה היא, שבמעמד הר סיני זכו ישראל לראות בנבואה, שאין שום כח בעולם חוץ ממנו ית'. הגיעו להכרה ברורה ועמוקה שאפס זולתו, וכל המלאכים והשרפים וכל צבא מעלה - הכל אין ואפס, וכל שכן שצבא מטה הוא אין ואפס. רק "אנכי ה' אלקיך". אין שום כח אחר חוץ ממנו. ואם כך, מה יש לפחד מענקים ומערים בצורות? הרי לכל זה אין שום משמעות נגד "אין עוד מלבדו"! אני מודה שפרשה זו סתומה בעיני, איך מתיישבת התנהגותם של בני ישראל עם "אַתָּה הָרָאָתָּ לְדַעַת פִּי אֵינִי עוֹד מְלַבְדּוֹ".

ההסבר היחיד שעולה בדעתי הוא, שכנראה כוחו של השטן הוא גדול מאד, לבלבל את המושגים עד כדי כך. המרגלים הרי אינם אנשים פשוטים. הם אנשים חשובים, "רְאִשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה" (כמדבר יג, ג). הם מוחזקים כצדיקים וחסידים, וכגדולי ישראל (רש"י שם)¹³. אמנם שנים מהם אומרים שאפשר לעלות לא"י, אבל עשרת האחרים הרי מבוהלים ומפוחדים¹⁴, וזה משפיע. אמנם השכל אומר, שמה שמשה רבינו אומר, ומה שיהושע וכלב אומרים, זאת האמת (עי' רמב"ן דברים א, כה), אבל ישראל נמשכים אחר המראה, ולא אחר השכל, ולכן - "וַתִּשָּׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם, וַיִּבְכּוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא" (שם יד, א). אמנם הבכיה נמשכת רק לילה אחד, למחרת רוצים כבר לעשות תשובה ולהכנס לא"י (שם מ, מ). אבל גם הלילה האחד הזה היה לילה אחד יותר מדי. "אותו הלילה ליל תשעה באב היה. אמר להן הקב"ה לישראל: אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות" (תענית כט, א), על שני מקדשים שיחרבו ביום הזה¹⁵. הכל בגלל שלילה אחד האמינו למרגלים, ומאסו בארץ חמדה.

גלות בין הזמנים

מה הלקח שבבילנו מכל זה? - יש לפחות לקח אחד שאנו יכולים להוציא מהפרשה הזו, והוא, שאינו דומה השומע מפי

1. כשישבנו לרגלי הר סיני (רמב"ן וע"ש).

2. ועי' רמב"ן (דברים א, יח) שכתב שלשה טעמים אפשריים, למה לא אמר משה דבר בשם אומרו, ולא ציין בדבריו שיתרו חותנו הוא זה שנתן לו עצה זו.

3. בירושלמי מובא, דמי שהוא "להוט אחר התורה" - מותר לו ללמוד גם בזמן שהוא אָבֵל, אע"פ שאבל אסור בלימוד תורה (יר' מו"ק פ"ג ה"ה). והביאוי' הב"י (יר'ד סי' שפ"ד), אך כתב דלא הביאוהו הפוסקים. ובטעם ההיתר כתב בעל "ערוך השולחן", "אם היה להוט אחר התורה כמו הָרָעֵב כשהוא להוט אחר איזה מאכל, ואם לא יתנו לו יאחזנו בולמוס ויסתכן, כמו כן הוא להוט אחר התורה, ונחשב קצת סכנה. ולכן לא הביאו הפוסקים, משום דלא שכיח זה כלל בזמננו" (ערוה"ש שם ס"ג). ועכ"פ חזינו, שיש מצב שאדם יהיה דבוק כ"כ בתורה, עד שאם לא יוכל ללמוד במשך כמה ימים - הוא נחשב אצלו כקצת סכנה. כי "חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין". [ואולם יש שפירשו שטעם ההיתר הוא, משום שלאבל אסור רק להתענג, אך אינו חייב להצטרע, ואצל אדם זה הבטלה מלימוד יש בה צער גדול, ולא רק מניעת תענוג, ולכן הותר לו ללמוד].

4. ועי' אגרות חזו"א (ח"ג אגרת ס"ג), שהחובה לגור במקום תורה, גדולה עוד יותר מהחובה לגור בא"י. [וכן אמרו בגמ', "שכל זמן שברוך בן נריה קיים, לא הניחו עזרא ועלה" (מגילה טז, ב. ועי' רש"י שם). וכן אמרו, "צדקה עשה הקב"ה עם ישראל, שהגלה גלות צדקיהו, ועדיין גלות יכניה קיימת" (גיטין פח, א), "שגלות יהויכין קדמה לגלות צדקיהו אחת עשרה שנה; וזו היא צדקה, שמיחר והחריב ביתו כדי להגלות דורו של צדקיהו לבבל, בעוד שחכמי גלות יכניה קיימין, שילמדו תורה לאלו הגולים אחריהם, לפי שרוב חכמי התורה גלו עם יכניה" (רש"י שם). הרי שעדיף היה להקדים את חורבן הבית ואת גלות יהודה, כדי להושיב את בני יהודה בבבל בקרבת גדולי התורה שהיו שם]. ועי' "העמק דבר" (דברים ג, טז) שבאר, מה עשה משה רבינו כדי לתקן במעט בעיה זו עבור בני גד ובני ראובן.

5. עי' רש"י ורמב"ן שכתבו, שתפלת משה לה' שיבטל את הגזרה שגזר עליו שלא להכנס לא"י, היתה לאחר מלחמת סיחון ועוג, כשישראל היו כבר בעבר הירדן (רש"י דברים ג, כג, ורמב"ן שם בפירושו שני. וכתב עליו הרמב"ן שהוא "הנכון"). [אבל לפירוש ראשון ברמב"ן (שם), תפלת משה היתה מיד לאחר שנגזרה עליו הגזרה, כשעוד היו במדבר צין (עי' במדבר כ, א-יב)].

6. ועי' גם אב"ע (דברים ג, כד) ורמב"ן (שם, ג) שכתבו, שמשה סיפר לישראל על תפלותיו הרבות לה' להכנס לא"י, כדי לחבב את א"י בעיניהם (אב"ע), וכדי להוכיחם (רמב"ן).

7. "אז" משמעו שבכוונה עשה זאת דוקא עכשיו, ולא קודם.

8. ובאמת, גם פעולה זו גופא, יתכן שיש בה רמז לבני גד ובני ראובן, לגבי התוצאות הקשות שעלוות לנבוע מהחלטתם. הרי חזו"ל כבר שאלו, למה בארץ ישראל ישנן שלש ערי מקלט, וכמספר הזה יש גם בעבר הירדן? הרי בארץ ישראל יש תשעה שבטים, ובעבר הירדן יש רק שנים וחצי שבטים, ומדוע יש צורך באותו מספר של ערי מקלט בשני המקומות? עונה הגמרא ואומרת - "בגלעד (שבעבר הירדן) שכחי רוצחים" (מכות ט, ב). יש שם יותר רוצחים, לכן צריך שם יותר ערי מקלט (שכן גם רוצח במזיד בורח לפעמים לעיר מקלט). למה באמת היו שם יותר רוצחים? אולי בגלל הריחוק ממרכזי התורה ומן הסנהדרין. הרי שגם עצם הבדלת ערי המקלט בעבר הירדן היא סוג של תוכחה לבני גד ובני ראובן על החלטתם לשבת בעבר הירדן ולא בארץ ישראל (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת מטות תשע"א).

9. אמנם לאחר חטא העגל, העלה גם משה את החשש, שמא אם יעניש ה' את ישראל וישמידם במדבר, יאמרו המצרים, "מִבְּלִי יָפְלֹת ה' לְהַבְיָאֵם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם, וּמִן שָׁנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לְהַמְתָּם בְּמִדְבָּר" (דברים ט, כח). ובאר שם הרמב"ן טעם טענה זו, שהמצרים יאמרו, "כי גם בהיותם במצרים ראה (ה') שאין יכולת בידו להביאם אל הארץ אשר דבר להם באזני המצריים, ועל כן שָׁנְאָם" - כדרך המלכים, שכאשר הם מבטיחים למישהו איזה חסד או מתנה ואינם יכולים לקיים את הבטחתם, הם הורגים אדם זה, מפני שהוא גורם להם בושה וכלימה. ואולם כבר באר שם הרמב"ן, שטענה זו היתה שייכת רק לאחר חטא העגל, שהיה בסמוך ליציאתם ממדבר סיני (תשעים יום לאחר שיצאו ממצרים). אבל לאחר חטא המרגלים, שהיה יותר משנה לאחר חטא העגל, וכבר היו סמוכים אז לא"י, לא היה שייך לטעון, כי "היתה השנאה הזאת בהם במצרים טרם שהוציאם ממש" (לשון הרמב"ן), "וּמִן שָׁנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לְהַמְתָּם בְּמִדְבָּר". שהרי א"כ, היה לקב"ה להרגם בסמוך ליציאתם, ולא להמתין זמן רב כ"כ. ובקיצור: הטענה כי "בְּשִׁנְאָת ה' אֲתָנּוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" לא היתה שייכת עוד בזמן חטא המרגלים.

10. וכתב המהרש"א (תענית שם), דנמצא לפ"ז, שלא רק עצם החורבן וזמנו נקבעו כאן (שיחורבן המקדש בתשעה באב), אלא גם סבת החורבן נקבעה כאן, שהיתה כאן שנאת חינום של ישראל כלפי הקב"ה, שבאה לידי ביטוי בלילה זה, אחרי שסיפרו המרגלים מה שסיפרו, וזה היה שורש חורבן בית שני, שנחרב בגלל שנאת חינום, כמבואר בגמרא (יומא ט, ב).

11. אמנם הרמב"ן כתב, שהיה מקום לומר שה' לא רצה להשמיד את ישראל במצרים כדי לא לחלל את שמו בגוים, ולכן "הוציאם ממצרים להמיתם במדבר במקום שלא יִדָּע מה היה להם" (רמב"ן דברים ט, כח), אך גם אחרי תירוץ זה, עדין ישאר קשה, למה נתן להם תורה בסיני, ולמה עשה להם נסים רבים כל כך במדבר, במן ובבאר, ובענני כבוד ועוד.

12. יש מבארים, שטעם זה נקרא החודש בו ניתנה תורה לישראל חודש "סיון", "ס' י" - לשון ראייה (עי' רש"י שמות לד, לג), כי בחודש זה "הָרָא אֶת לְדַעַת, פִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים אֲיִן עוֹד מְלַבְדּוֹ". פְּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי".

13. וכן על הפסוק "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי פְּלִכֶם, וַתֹּאמְרוּ נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ... וְאָקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵת אַנְשִׁים" וכו' (דברים א, כב-כג), פירש רש"י: "וְאָקַח מִכֶּם - מִן הַבְּרָרִים שִׁבְכֶם, מִן הַמְּסוּלְתִים שִׁבְכֶם".

14. ובעשרת המרגלים הללו היו כאלו, שהיו עוד יותר גדולים מיהושע וכלב בחכמה ובכבוד (רמב"ן במדבר יג, ד). [ואולם בפרשתנו כתב הרמב"ן, שיהושע וכלב היו "גדולי השלוחים והצדיקים שבהם" (רמב"ן דברים א, כה). וצ"ע].

15. וזהו מידה כנגד מידה: כיון שמאסו בארץ חמדה, נגזר עליהם גלות ממנה, כמו שנאמר: "וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֻדָּה, לֹא הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ, וַיַּרְגִּנוּ בְּאֱהָלֵיהֶם... וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם הַתְּהִיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר, וַיִּלְהַפֵּיל וְרָעַם בְּגוֹיִם וַיִּלְוֹתָם בְּאֶרְצוֹת" (תהלים קו, כד-כו). ועי' רמב"ן בפרשתנו - במדבר יד, א). ובכיה זו שקבע הקב"ה לדורות, יש בה תיקון על הבכיה הראשונה. דבפעם הראשונה בכו מחמת שלא ידעו להעריך את א"י, ולא רצו להכנס אליה. ובגלל זה נקבעה להם בכיה לדורות, שיבכו דוקא מחמת שמעריכים את המקדש וא"י, ומצטערים על הפסדו.

16. עי' שו"ע או"ח סי' צ' סע' ט'. ועי' מעשה שהביא שם המשנ"ב (ס"ק כ"ט).

17. כמבואר בראשונים, שחורבן בית ראשון וגלות בבל לא תיקנו ולא כיפרו לגמרי את העוונות שהביאו לחורבן זה, והחורבן השני אינו אלא המשך החורבן הראשון וגלות בבל, ולא חורבן "חדש" בפני עצמו. עי' רמב"ן ב"ספר הגאולה" שער ג' (כתבי הרמב"ן הוצ' מוסד הרב קוק, ח"א עמ' רפ"א), וחי' הריטב"א (ר"ה יח, ב ד"ה ופרקינן) שכתב: "לפי שידועים היו שסוף בית שני זה ליחורב, ושיהא גלות זה שאנו בו, ובנין בית שני לא חשיב להו כולי האי דלהוי נגדר הפרץ הראשון". ומסתבר, שזהו מפני שהבינו שעוד לא נתקן עוונם ולא נתכפר לגמרי.